

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНКУРЕНТНОМУ ПРОСТОРИ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM FOR PROVIDING COMPETITIVENESS OF PRODUCTS OF DOMESTIC AGRARIAN FORMATIONS IN THE EUROPEAN COMPETITIVE SPACE

Клименко Л.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Уманський національний університет садівництва

У статті висвітлено парадигми формування міжнародної конкурентоспроможності країн та особливості розвитку європейського конкурентного простору. Охарактеризовано систему конкурентоспроможності продукції вітчизняних аграрних формувань у глобальному середовищі з урахуванням національного вектору інтеграції. Запропоновано організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції в умовах асоціації з ЄС.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, європейський конкурентний простір, зовнішньоторговельний потенціал, організаційно-економічний механізм, інтеграційний вектор розвитку.

В статье освещены парадигмы формирования международной конкурентоспособности стран и особенности развития европейского конкурентного пространства. Охарактеризована система конкурентоспособности продукции отечественных аграрных формирований в глобальной среде с учетом национального вектора интеграции. Предложен организационно-экономический механизм обеспечения конкурентоспособности отечественной продукции в условиях ассоциации с ЕС.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность, европейское конкурентное пространство, внешнеторговый потенциал, организационно-экономический механизм, интеграционный вектор развития.

The article highlights the paradigm of forming the international competitiveness of the countries and the peculiarities of the development of the European Competitive Space. The system of competitiveness of production of domestic agrarian formations in the global environment, taking into account the national integration vector, has been characterized. The organizational and economic mechanism of ensuring the competitiveness of domestic products in the conditions of association with the EU is proposed.

Key words: international competitiveness, European competitive space, foreign trade potential, organizational and economic mechanism, integration vector of development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Адаптація вітчизняних товаровиробників до сучасних викликів глобального економічного середовища є найважливішим завданням не лише для конкретних суб'єктів мікрорівня, а й для економіки України у цілому, успішність якої значною мірою залежить від рівня глобальної конкурентоспроможності.

Базовими факторами оцінки функціонування системи міжнародної конкурентоспроможності економіки України в умовах асоціації з ЄС є: аналіз динаміки зовнішньоторговельного обороту в глобальному середовищі; значимість зовніш-

ньої торгівлі в системі конкурентних переваг вітчизняних аграрних товаровиробників; варіативність факторів конкурентоспроможності та торговельного потенціалу України в європейському конкурентному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вагомий внесок у дослідження рівня міжнародної конкурентоспроможності та її впливу на галузеву економіку здійснили вітчизняні та зарубіжні вчені: О.І. Мельник, Л.А. Мустафаєва, Т.О. Зінчук, С. Якубовський, А.С. Гальчинський, Н. Адамс, А.О. Босак, С. Циганова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Попри комплексність отриманих результатів зарубіжними та вітчизняними вченими щодо забезпечення оптимального рівня міжнародної конкурентоспроможності національної економіки особливої вагомості в сучасних умовах набувають проблеми та механізми регулювання конкурентних переваг у процесі зміни вектору національної інтеграції та в умовах трансформації економічних систем. Саме тому дослідження питань забезпечення розвитку міжнародної конкурентоспроможності економіки України, недосконалість практики побудови ефективного формату взаємозв'язків мікро- та макrorівня в рамках європейського конкурентного простору свідчать про необхідність подальшого розроблення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у поглибленні теоретичних засад дослідження розвитку системи глобальної конкурентоспроможності аграрних формувань України та розробленні науково-практичних рекомендацій щодо підвищення їх рівня в умовах європейського конкурентного простору. Зокрема, передбачено: узагальнити сутність парадигми міжнародної конкурентоспроможності; визначити місце України в глобальному конкурентному середовищі як складника європейського конкурентного простору; оцінити ключові аспекти забезпечення міжнародної конкурентоспроможності продукції аграрних формувань України; сформувати організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності економіки України в площині євроінтеграційних спрямувань.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Євроінтеграційні процеси є невід'ємною ознакою та напрямом розвитку сучасного аграрного сектору економіки України. За таких умов великого значення набуває взаємоузгоджена діяльність держави та господарюючих суб'єктів щодо забезпечення продовольчої безпеки держави та підвищення галузевого й регіонального рівнів конкурентоспроможності.

Конкуренція – найбільш вагомий механізм регулювання сучасних ринкових процесів, який стимулює товаровиробників до підвищення конкурентоспроможності та забезпечує економічну свободу цих суб'єктів господарювання. Підвищення рівня конкурентоспроможності країни, сектору, галузі, регіону, підприємства, продукції стимулює зростання національної економіки, підвищує рівень життя населення, розвиток інноваційних процесів, посилює значимість країни на світових ринках та забезпечує рівень її економічної безпеки [1, с. 77].

Кожне регіональне конкурентне середовище трансформуються під впливом загальносвітових процесів та тенденцій і виступає автономною частиною загального конкурентного світового

простору, зумовлюючи, своєю чергою, трансформацію світової системи господарювання [2].

Сутність європейського конкурентного простору ототожнюють із сукупністю економік країн географічної Європи, які функціонують в єдиному політико-економічному середовищі, в організаційному розумінні – країн – членів Ради Європи (47 країн). Центром європейського конкурентного простору визнано економічне й політичне об'єднання 28 європейських держав – Європейський Союз. Решта країн європейського конкурентного простору, що не входять до ЄС, мають сталі економічні зв'язки між країнами Європи та виступають основними зовнішньоторговельними партнерами [3; 4, с. 76–79].

Однією з актуальних проблем сучасного розвитку країн у площині європейського конкурентного середовища є регіональні диспропорції економічного розвитку між його членами [3].

Вважається, що загальні обсяги експорту та імпорту товарів і послуг є вагомими індикаторами рівня виробничих сил у країні та її участі в системі міжнародної торгівлі. Саме тому для порівняння нами було вибрано п'ять країн – традиційних лідерів ЄС (Німеччина, Великобританія, Франція, Італія, Іспанія) та п'ять країн пострадянського простору (Україна, Росія, Молдова, Казахстан, Грузія) (табл. 1).

Отже, протягом 2010–2017 рр. переважна більшість країн стимулювала зростання експорту. Прирости імпорту спостерігаються переважно в країнах із відносно високим експортним потенціалом: Німеччині, Франції, Великобританії, Росії. Завдяки збільшенню обсягів експорту Італія та Іспанія зуміли досягнути позитивного сальдо зовнішньоторговельної діяльності та підвищити рівень глобальної конкурентоспроможності. Україна та Грузія, збільшуючи негативне сальдо, також зуміли підвищити свої позиції в рейтингу конкурентоспроможності.

Позитивна динаміка в країнах європейського конкурентного простору спостерігається також за індексом розвитку людського потенціалу (доходів населення, освіти та тривалості життя) [3].

Вагомими показниками розвитку національної економіки України, як і країн – членів Ради Європи, є її місце на світовому ринку та роль у міжнародному поділі праці. Відповідно, кожна з держав геополітичного простору намагається виокремити структурні галузі суспільного виробництва, які забезпечують не лише національні виробничі потужності, а й формують конкурентне поле на міжнародному ринку.

Основу конкурентоспроможності економіки України становили такі галузі: гірничодобувна (Донецький регіон, частина Львівської та Волинської областей), металургійна (Маріуполь, Харків, Донецьк, Луганськ), хімічна (Донецький, Причорноморський, Придніпровський і Прикарпатський регіони), машинобудівна (Київ, Львів, Харків, Запоріжжя, Луцьк), суднобудівна (Одеса, Маріуполь), легка (Львів, Дніпро, Хар-

ків, Луцьк, Рівне, Житомир), харчова та сільське господарство [6].

Проте втрата контролю над більшою частиною Донецької і Луганської областей, анексія Криму спричинили не лише значний спад виробничого потенціалу вугільної, металургійної, машинобудівної та хімічної галузей України, а й знизили рівень їх конкурентоспроможності на світовому ринку.

Нині в Україні однією з функціональних галузей економіки вважають аграрний сектор, який є не лише сферою матеріального виробництва, де створюються матеріальні блага рослин-

ного та тваринного походження, а й забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною [7, с. 200]. Водночас сільськогосподарське виробництво забезпечує робочими місцями сільське населення, а також є підґрунтям ефективного функціонування всього господарства країни і добробуту суспільства.

Аграрний сектор України є також основним джерелом валютних надходжень за рахунок експорту сільськогосподарської продукції (рис. 1). Україна здійснює зовнішньоторговельні операції з контрагентами 217 країн світу. Географія експорту вітчизняної сільськогосподарської про-

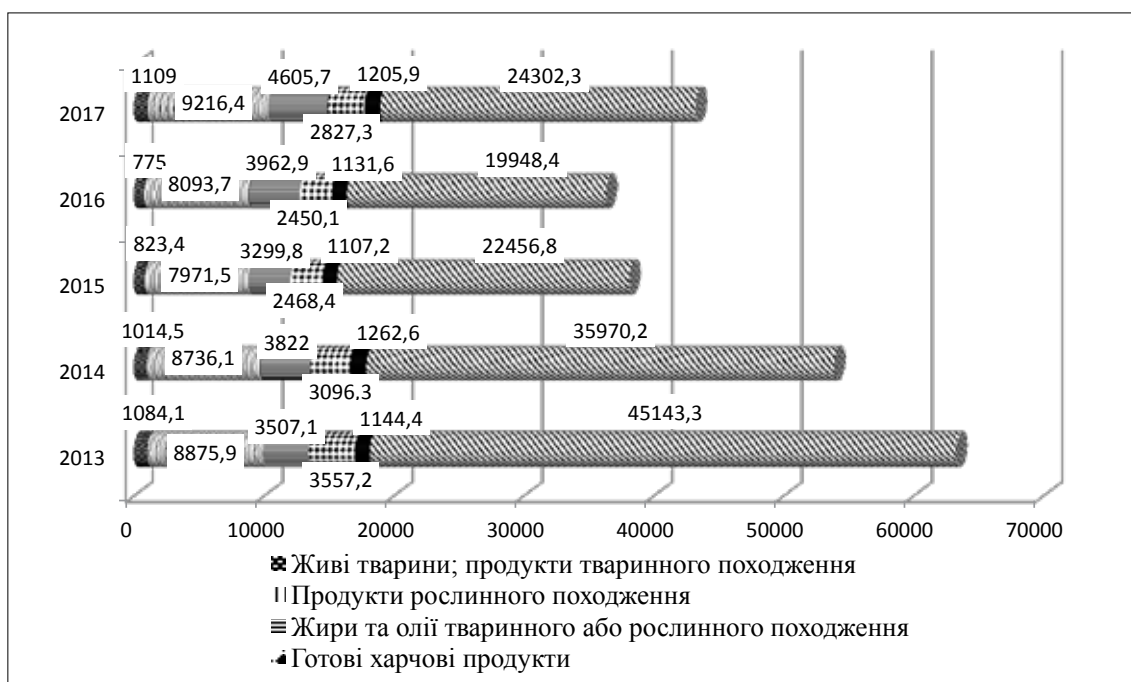

Рис. 1. Динаміка експорту продукції аграрних формувань України, млн. дол. США
Джерело: побудовано автором за даними [8]

Таблиця 1

Економічні показники зовнішньоторговельного обороту та індикатори глобальної конкурентоспроможності

Країна	Експорт, млрд. дол.		Імпорт, млрд. дол.		Сальдо торговельного балансу, млрд. дол.		Індекс глобальної конкурентоспроможності		Індекс розвитку людського потенціалу	
	2010	2017	2010	2017	2010	2017	2010	2017	2010	2017
Німеччина	1444	1792	1266	1316	178	476	5,39	5,53	0,88	0,92
Франція	710	752	753	769	-43	-17	5,13	5,08	0,87	0,89
Великобританія	687	777	753	836	-66	-59	5,25	5,41	0,85	0,91
Італія	536	547	578	491	-42	56	4,37	4,42	0,85	0,89
Іспанія	366	396	385	367	-19	29	4,49	4,55	0,87	0,88
Росія	445	494	321	282	124	212	4,24	4,44	0,72	0,80
Україна	69	41	70	50	-1	-9	3,90	4,03	0,71	0,74
Казахстан	65	66	44	45	21	21	4,12	4,49	0,71	0,79
Молдова	2	3	5	5	-3	-2	3,86	4,03	0,62	0,70
Грузія	4	6	6	9	-2	-3	3,86	4,22	0,69	0,77

Джерело: побудовано автором за даними [3; 5]

дукції та продовольства дедалі більше поширюється на країни Євросоюзу (34%), серед яких значна частка припадає на Німеччину, Великобританію, Францію та ін.

Європейські інтеграційні орієнтири формують для національного аграрного сектору економіки відповідний вектор розвитку та відкривають нові можливості для відродження сільськогосподарського виробництва, створюють додаткові конкурентні переваги на міжнародному агропродовольчому ринку в умовах глобалізації економіки. Високий рівень купівельної спроможності населення європейських країн мотивує світових виробників орієнтуватися на європейський регіон як найбільш пріоритетний та з досить високим рівнем загальної економічної конкуренції.

Для успішного функціонування у площині європейського конкурентного простору аграрний сектор економіки України має достатньо передумов: потужний природно-ресурсний та експортний потенціал, вагомий людський фактор, поступово зростаючу інвестиційну привабливість із боку зарубіжних партнерів, збережений уклад сільського життя та багатовікові традиції ведення сільського господарства, легкість доступу на внутрішні та зовнішні ринки збуту, доступність транспортних послуг [9, с. 75].

Однак міжнародна конкурентоспроможність країни є системним явищем, що охоплює систему індикаторів якісної сфери господарювання, орієнтуючись на найбільш важливі за характером та обсягом господарські елементи.

Згідно з рейтингом країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018 рр., Україна посіла 81-е місце серед 137 країн світу, поліпшивши свої позиції на чотири пункти. Проте

порівняно з 2012–2013 рр. цей показник знизився на вісім позицій.

Незважаючи на незначне поліпшення, в економіці України спостерігаються найгірші позиції за оцінкою міцності банків (130-е місце), за регулюванням фондових бірж (134-е місце), за якістю доріг (130-е місце), за інфляційними змінами (129-е місце), за захистом права власності (128-е місце).

Негативними факторами для ведення бізнесу, у тому числі й аграрними формуваннями, визначено: інфляцію, корупцію, політичну нестабільність, високі податкові ставки, складність податкового законодавства, нестабільність урядів, ускладнений доступ до фінансів, неефективну державну бюрократію, регулювання валютного ринку, недостатню освіченість працівників, погану етику робочої сили, недостатню здатність до інновацій, обмежувальне регулювання ринку праці, невідповідну якість інфраструктури, злочинність та крадіжки, низьку якість охорони здоров'я [10].

Що стосується прогалин у розвитку зовнішньоторговельного потенціалу країни, то слід виокремити сировинний характер експорту, непрозору роботу митних служб, низьку якість транспортної інфраструктури та зв'язку. В експортному аграрному секторі товаровиробники відзначають: проблемність у пошуку потенційних ринків і покупців аграрної продукції; недосконалість процедури визначення походження товару за кордоном; тарифні бар'єри та різноманітність технічних вимог, стандартів за кордоном; застосування обтяжливих процедур на кордонах інших держав; наявність на ринках імпортованих товарів-аналогів за конкурентними цінами;

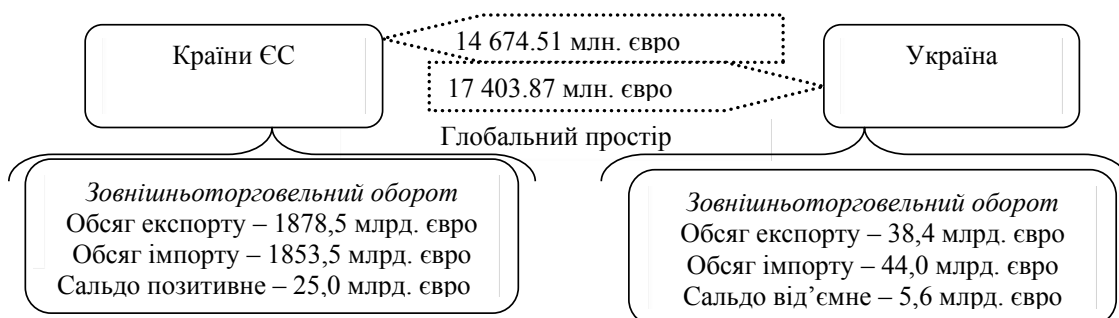

Рис. 2. Зовнішньоторговельний оборот товарів України та країн ЄС у 2017 р. в рамках глобального конкурентного середовища

Джерело: побудовано автором за даними [8]

Таблиця 2

Позиція країн пострадянського простору за Індексом глобальної конкурентоспроможності

Країни	2012-2013 (144 країн)	2013-2014 (148 країн)	2014-2015 (144 країн)	2015-2016 (140 країн)	2016-2017 (138 країн)	2017-2018 (137 країн)
Україна	73	84	76	79	85	81
Грузія	77	72	69	66	59	67
Росія	67	64	53	45	43	38

Джерело: побудовано автором за даними [10]

високу вартість міжнародних перевезень. Імпорт аграрної продукції стримують обтяжливі імпортні процедури, високі тарифи та часті затримки у транспортуванні, внутрішні технічні вимоги та стандарти, корупційні схеми на кордонах.

Вплив міжнародних та вітчизняних негативних чинників на аграрний сектор України стимулює товаровиробників до пошуку альтернативних рішень, спрямованих на усунення цих проблем. На нашу думку, для вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності продукції аграрного сектору на внутрішньому та зовнішніх ринках потрібне розроблення стратегії збалансованого розвитку аграрних формувань, яка орієнтуватиметься на виробництво інноваційної продукції високої якості. Зокрема, на національному рівні слід заохочувати іноземних інвесторів упроваджувати енергозберігаючі новітні технології виробництва й оновлювати матеріально-технічну базу аграрних формувань, підвищувати конкурентоспроможність малих і середніх фермерських господарств, укрупнювати або ліквідувати неефективні компанії, орієнтуватися на світові ціни, зберігати податкові пільги і контролювати їх надання сільськогосподарським товаровиробникам, формувати систему агрологістики, освоювати нові ринки збуту, вдосконалювати систему підготовки фахівців тощо [1].

Основою організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності продукції вітчизняних аграрних формувань у європейському конкурентному просторі є: збільшення аграрного експортного потенціалу вітчизняних товаровиробників; формування інноваційно-інвестиційного ресурсу розвитку аграрного сектору; створення механізму ефективного капіталізації інтелектуального потенціалу та формування інститутів інноваційної економіки; гармонізація вітчизняних стандартів якості на сільськогосподарську продукцію згідно зі стандартами ЄС; оптимізація інфраструк-

тури аграрного ринку; структуризація експорту в напрямі нарощування наукомістких видів товарів та послуг, що вимагає підвищення рівня фінансування НДДКР; пріоритетність розвитку сегментів ринку, які мають істотний вплив на процес формування конкурентоспроможної національної економіки: ІТ-індустрії, послуг із наукових досліджень та розробок, послуг аутсорсингу.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, основними чинниками низького рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції є: високе податкове навантаження; проблеми фінансування аграрного сектору; корупція; неефективність державного управління та податкового регулювання; політична нестабільність; низький рівень інфраструктурного сектору; недоліки загальної та професійної освіти; недостатній рівень трудової етики на ринку праці.

Основою нарощування рівня конкурентоспроможності аграрного сектору економіки є здатність сільськогосподарських товаровиробників у процесі конкурентної боротьби адаптуватися до європейського конкурентного простору, ефективно здійснювати свою діяльність в умовах ризику та невизначеності, раціонально використовувати наявні та залучені ресурси, виробляти якісну сільськогосподарську продукцію, яка приносить не лише прибутки виробникам, а й максимальну корисність споживачам, формуючи при цьому як загальну, так і часткову конкурентоспроможність елементів більш вищого ієрархічного рівня функціонування. Саме тому основою запропонованого організаційно-економічного механізму забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки України є вдосконалення трьох основних факторів впливу: інфраструктури, зовнішньої торгівлі, технологій та інновацій за підтримки основних державних інституцій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мельник О.І. Внутрішньосекторальна та міжсекторальна конкурентоспроможність аграрного сектору економіки. Агросвіт. 2015. № 24. С. 76–80.
2. Гальчинський А.С. Становлення глобального суспільства та перспективи глобального інформаційно-мережевого суспільства. Науковий вісник Державної дипломатичної академії. 2015. № 8. С. 62–72.
3. Марченко І.С. Потенціал зовнішньої торгівлі країн ЄС та України та його вплив на глобальну конкурентоспроможність країн. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2015. № 12. Ч. 2. С. 30–33.
4. Adams N. Regional development and spatial planning in an enlarged European Union. New York : Routledge, 2016. 282 p.
5. World Bank Databank. URL: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>.
6. Промисловість України. URL: <http://faqukr.ru/biznes>.
7. Мустафаєва Л.А., Босак А.О. Міжнародна конкурентоспроможність аграрного сектору України: теоретичний базис і проблеми розвитку. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2016. № 851. С. 199–205.
8. Зовнішньоекономічна діяльність 2017 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2017>.
9. Зінчук Т.О. Аграрна політика країн ЦСЄ у контексті інтеграції до ЄС: реалії та перспективи для України. Економіка України. 2006. № 4. С. 74–88.
10. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності. URL: <http://edclub.com.ua>.